

La llengua catalana en terres valencianes al segle XVIII. Resistència, estudi i conreu

Joaquim Martí Mestre (València)

■ 1

El 29 de juny de 1707, després de la batalla d'Almansa (25 d'abril) i la consegüent capitulació de València (7 de maig), el rei Felip V signava i feia públic el decret de Nova Planta, amb el qual es produïa l'annexió política del Regne de València a Castella, així com l'abolició de les lleis, furs i institucions pròpies.

El nou règim borbònic, vencedor de la guerra, es proposà el centralisme politicoadministratiu i la unificació cultural i lingüística de signe castellà, amb la qual cosa va suprimir l'ús oficial del català als tribunals de justícia, a l'administració pública i, amb la Reial Cèdula d'Aranjuez (1768), a l'ensenyament primari i secundari, així com també va restringir progressivament, i arribà a prohibir, l'edició de llibres en català. La llengua catalana quedava, doncs, en el seu propi territori en una situació clara d'inferioritat social respecte al castellà, en una situació que per primera vegada podem considerar diglòssica, amb una distribució lingüística ben perfilada, instigada des del poder, on la nostra llengua perdia les seues funcions comunicacionals en els àmbits de prestigi.

És clar que la pressió del castellà sobre la llengua catalana venia ja d'abans. Des de la unió dinàstica de les corones d'Aragó i Castella (1479), part de la noblesa del nostre país i dels escriptors vinculats a la Cort o a les classes dirigents comencen a usar el castellà. Tanmateix, l'ús efectiu del castellà als segles XVI i XVII no passà de ser un fenomen de classe i urbà, lligat en bona part a la producció literària culta impresa, i a la noblesa. Al segle XVIII, en canvi, es produí una variació qualitativa, ja que les mesures repressives contra la llengua, ara de caràcter institucional, reduïren progressivament el català a l'àmbit privat i col·loquial.¹ A això cal afegir l'augment

---

1 Manuel Joaquim Sanelo, l'any 1802, era conscient de la inflexió que va suposar l'any 1707 en la història de la nostra llengua: "Aplegà l'any 1707, e ab la publicació de les lleys

del contingent humà castellà a les nostres terres, amb la presència nombrosa de funcionaris² i de militars, que se sumen als frares i predicadors, a les companyies teatrals itinerants o als mercaders, ja presents amb anterioritat. A més a més, als segles XVIII i XIX la substitució lingüística s'estengué entre l'aristocràcia mitjana i baixa, i arribà, per un fenomen d'emulació social, a la burgesia. Aquest procés va estar afavorit per la mobilitat social, sobretot al si de la burgesia, de la nova societat classista, que substituïa, després de la crisi política de l'Antic Règim, la vella societat estamental. En aquesta nova situació socioeconòmica, va emergir una burgesia urbana enriquida de comerciants i de propietaris, la qual començà a fer servir el castellà com a signe de classe.

Amb tot, davant d'una situació com aquesta, que augurava un futur ben negre per a la llengua catalana, la gran massa de la població mantingué el seu monolingüisme tradicional, i això a pesar que augmentarien les ocasions en què podien entrar en contacte amb el castellà, sobretot en l'àmbit urbà.³ En una època d'elevat analfabetisme i d'un ensenyament escolar deficient, la gran majoria de la població catalanoparlant, sobretot en l'àmbit rural, continuava tenint moltes dificultats per expressar-se en castellà, i fins i tot per entendre'l. En la literatura popular valenciana dels segles XVIII i XIX podem trobar diversos testimonis en aquest sentit. Per exemple, en un col·loqui de l'any 1772,⁴ el llaurador valencià Tomeu, que acaba de tornar al seu poble després d'estar uns anys en l'exèrcit, es queixa dels problemes

---

de Castella e pla de novell regiment e govern jurídic e polític, començà a verificar-se la roïna de nostre llenguage". Destaca la importància de l'administració foral, que garantia l'ús administratiu públic del valencià. De manera que en abolir-se els furs, "casí corre-gué parelles nostre dialect, qu'estujaven cells com en fel e segur depòsit, y l'usaven en tots los actes públics" (*apud* Gulsoy, 1969: 119–120).

- 2 La llengua de la nova Administració castellana arribava fins als pobles més menuts. Baldiri Reixac, l'any 1749, en descriure les situacions que feien necessari el coneixement del castellà, diu que "en los pobles aldeans també se ofereix molt sovint rébrer ordres de part del senyor rey o de sos ministres, que són en llengua espanyola" (cf. Moral i Ajadó, 1995: 226–227).
- 3 Un element gens negligible de difusió de familiarització amb el castellà entre les classes populars degueren ser els romanços castellans de canya i cordell, els quals convivien en el mateix espai amb els col·loquis valencians. En el *Coloqui nou de Pep de Quelo* el llaurador protagonista es vana de les seues habilitats en balls i romanços castellans: "Balle el *Mírame Miguel*, / la guitarra fas parlar, / sé el romans de Calàinos, / *almirante de la mar*".
- 4 *Altre rabonament que [l]i fan los mateixos quatre llauradors al retor, presentant-li los misteris de Sant Christòfol y el de la Creació del Món, donant-li per disculpa de no haver cumplit més pronte en la oferta y encàrrec el haver estat empleats en lo real servici, y demés que es vorà en dit rabonament* (València, 1772, p. 12).

lingüístics que hi va passar, i, per això, juntament amb els seus compatriotes, s'alegra d'haver tornat a la seua terra, on, per fi, podrà parlar en valencià:

Tots los tres en fam canina
venim ara de parlar
en nostra llengua, per lleu!
Ya que ns em pogut lliurar
de aquell sobreòs que sempre
ens feya titubejar,
y algo més. Puix una bolta
a pic de pedre em posà.
Oixca vosté el cas: Un dia,

al temps que vaig agarrar
per dar-li aygua al meu rosí,
li volguí dir *agua va*.
Los demás soldats se'n rien.
Y yo, fet un fierabràs,
els vaig dir: «¿*Pués que ir al agua
no es lo mismo al agua va?*»
Asò els caygué tan en gust
que encara rient-se estan.

Ja al segle XIX, l'any 1820, el carreter de Godella Saro Perrengue diu al doctor Cudol: “si parle en castellà, / diré trenta mil machades, / y tots de mi se riuran”.⁵ Uns anys abans, en un dels diversos col·loquis antinapoleònics publicats a València durant la Guerra del Francès, el llaurador Tòfol Rosegó d'Alboraia protesta davant els termes castellans que usa el *llisensiado* Tarròs, els quals li provoquen dificultats de comprensió, i respon defensant la claredat de la llengua pròpia: “Que li tinc de remediar, / si no és la llengua nativa. / Yo sols parle al sa y al pla, / y no em fique en retumbànsies”.⁶ Per tant, aquests problemes de comprensió i d'expressió, amb una escolarització encara molt deficient, jugaven a favor de l'ús de la llengua pròpia entre les classes populars, les quals se sentien generalment incòmodes amb la llengua castellana.

Ara bé, aquests problemes lingüístics afectaven també al segle XVIII els membres de les classes burgeses valencianes, els quals, a pesar de tot, iniciaven el canvi de llengua, com una forma més de promoció, de distinció social i de modernitat, com ho eren també les modes indumentàries i els nous costums socials procedents de Madrid. Així, s'expressava l'autor d'un col·loqui de 1787, atribuït a Carles Leon, on són satiritzats els petimetres: «De modo que, fets y drets, / pareixen uns papagalls, / tan tiesets, petimetrets, / y tan, tan resalats, / que a penes toquen en terra, / sempre cantant y ballant, / tornejant la bengaleta, / y parlant en castellà, / mesclat en dos mil majades», i prossegueix, en to sarcàstic, amb referència a un d'aquests

5 *Colecció de varies conversacions alusives al nou sistema consitucional (sic) que pasaren entre els dos acreditats patriotes Saro Perrengue, carreter del poble de Godella, y el doctor Cudol, abogad de esta ciutat de València, en el añ 1820*, València, “Dècima conversasió”, p. 8.

6 *Conversasió entre el llisensiado Tarròs de Almàsera y Tòfol Rosegó de Alboraya*, València: Josep Estevan, s. a.

personatges: “A hu li varen preguntar / *si gustaba de beber.* / Y ell respongué, molt calçat: / «*Señores, no tengo siete.*» / O, sàbia marcialitat!” (cf. Martí, 1996: 211–213; *id.*, 1997: 70). L’any 1802, Manuel Sanelo es queixava de la conducta lingüística dels valencians, “així doctes com idiotes”, que “volen sembrar la castellana, y.l que suceix a aquest[s] és collir un fruit moltes veus pijor que.l d’Énguera, qui n[e] és castellà de Chiva, ne de Segorb, ne aragonés, mallorquí, francés, ne murcià, sinó un àvol empelt e chapurrat” (*apud* Gulsoy, 1969: 115–116).

A pesar d’aquestes actituds de renúncia lingüística, que afectaven alguns grups socials, el valencià mantingué entre la generalitat del poble la seua funció aglutinadora com a element de solidaritat grupal, enfront del castellà i dels castellanoparlants, connotats com a forasters i estranys al grup, a més de ser, en general, bastant impopulars. No oblidem que, des del punt de vista econòmic, els valencians hagueren de fer front a les despeses d’allotjament de les tropes castellanes i als sous dels nous funcionaris, i sovint hagueren de patir les arbitrarietats i abusos de les autoritats. A més, el nou sistema tributari, fundat sobre el model castellà, va introduir nous impostos, els quals van incrementar de forma notable la pressió fiscal, fins a fer-la en alguns casos insuportable. Tot això va contribuir a crear entre els valencians un sentiment de descontentament i desconfiança cap als ocupants castellans, que no deixaren mai de ser contemplats popularment com a elements estranys, la qual cosa feia que, a pesar del prestigi de la llengua castellana, els castellans no acabaren de ser vists entre el poble valencià com un grup de referència positiu.⁷ Cal considerar també la popularitat que, pocs anys abans, havia assolit el moviment austriacista entre bona part de la societat valenciana, i aquest sentiment sòlidament arrelat no podia haver-se extingit de l’ànim de molts valencians, els quals en bona part el canalitzaven a través de les reivindicacions foralistes i de l’oposició als governants castellans.

L’any 1725, coincidint amb els tractats de Viena signats a finals d’abril entre Felip V d’Espanya i Carles VI d’Àustria (l’antic arxiduc Carles), l’esperança que alguns papers van suscitar entre el poble sobre la recuperació dels furs i la resistència a pagar els impopulars impostos del nou règim va ser motiu, a Alzira, d’avalots, amb insults a Felip V i crits de “Visca Carles III, i muiren els castellans i els gavatxos”. També a València per aquelles mateixes dates es van escoltar nombrosos crits d’aclamació a la

---

7 Sobre el concepte de *grup de referència*, vegeu Mollà (2002: 88–89).

casa d'Àustria i vitors a Carles III (cf. Giménez López, 1999: 91–92; Mira, 2006: 109).⁸

Pocs anys després, es publicava un *Coloqui nou de l'any 1729*, on l'autor anònim, possiblement un clergue (cf. Blasco, 1984: 127),⁹ es mostrava especialment crític amb els castellans i amb les actuacions dels funcionaris municipals de justícia i de les autoritats locals del règim borbònic. L'autor, efectivament, censurava en aquest paper l'afany recaptatori i la corrupció dels funcionaris de justícia i dels alcaldes majors,¹⁰ i mostrava el recel del poble valencià cap a les autoritats castellanques. Quan l'alguatzir amenaça el llaurador Pere de portar-lo davant l'alcalde per la baralla que ha iniciat amb un altre llaurador i dos músics sobre les noves campanes de la parròquia de Santa Caterina, i li diu: “El alcalde jusgarà assò / y sentenciarà segons la lley”, el camperol li contesta: “Señor, solte'm y me n'aniré, / que no vull res en castellans, / puix faran que a dos mans / done yo lo que no tindrè” (p. 200).¹¹ El funcionari finalment el deslliura, a canvi d'una quantitat fraudulenta de diners per al seu profit personal. Les paraules de l'alguatzir sobre la seua actuació i la de l'alcalde no fan més que confirmar les arbitrarietats i abusos de les autoritats i la postura crítica de l'autor del col·loqui, que segurament era també la d'un sector important de la població valenciana: “Traga yo quan puga dinés / dels que rinyen per les campanes, / que molts més en furta el alcalde, / sentenciant a tort y a traves” (p. 201). Uns anys després, el 1735, es produí el desterrament del corregidor de València Francisco Salvador de Pineda i la presó o destitució de la resta d'autoritats implicades en els seus abusos. Les actuacions delictives d'aquests càrrecs públics van causar una gran indignació popular, com es pot veure en els

-
- 8 L'animadversió cap als francesos, segurament incrementada entre el sector austriacista de la població després de l'entronització a Espanya de la dinastia borbònica, venia ja de lluny, motivada en bona part per la rivalitat comercial amb França, per la presència creixent de mercaders i artesans francesos en les nostres terres, amb la consegüent competència econòmica, i per l'experiència recent de les guerres amb el país veí.
  - 9 No oblidem la bona acollida que tingué la causa austriacista en bona part del clergat secular i regular valencià. Aquest col·loqui, copiat pel pare Tomàs Güell, bibliotecari del convent de Predicadors de València, en un dels seus manuscrits, i editat fa uns anys per Blasco (1984: 111–126), tracta sobre un fet noticiós que despertà gran expectació a l'època a la ciutat de València: l'arribada de les noves campanes del campanar de la parròquia de Santa Caterina, que havien estat foses a Londres.
  - 10 Els alcaldes majors, majoritàriament d'origen castellà, eren assessors jurídics dels corregidors militars. Actuaven com a jutges en conflictes civils i criminals, per delegació del corregidor, i en la gestió administrativa i econòmica de les capitals de corregiment.
  - 11 Optem per transcriure el text seguint fidelment el manuscrit original (Biblioteca Universitària de València, ms. 174), ja que en l'edició de Blasco la llengua ha estat actualitzada.

diversos papers manuscrits que s'escrigueren i circularen immediatament després de la caiguda dels responsables, entre els quals cal incloure el *Raonament que tingueren dos llauradors de el poble de Vinalesa* (cf. Blasco, 1984: 131–154).

Igualment, algunes de les mesures de les autoritats castelleses foren molt impopulars i provocaren protestes i revoltes entre el poble, com ocorria periòdicament amb la formació de milícies. Ja l'any 1754, el projecte presentat pel capità general, el duc de Caylús, per formar a València unes milícies provincials no va prosperar, com havia fracassat també el que havia presentat uns anys abans el seu antecessor en el càrrec, el duc de San Pedro. En les dues ocasions es va creure finalment poc oportú armar un exèrcit de paisans en un territori com el valencià que les autoritats consideraven poc segur (cf. Giménez López, 1999: 90–91). Anys més tard, la decisió, amb l'autorització reial, del capità general de València duc de la Roca de crear a València, l'any 1794, un cos de milícies, anomenat de Voluntaris Honrats, per a enviar-los a la guerra contra la Convenció Francesa, va provocar moviments i protestes del poble contra el capità general,¹² el qual exigia que les despeses del vestuari i l'armament de les tropes anessen a càrrec dels valencians que s'hi enrollessen, o que lliuressin a les autoritats una quantitat important de diners (cf. Ardit, 1977: 97–98). Davant el fracàs relatiu de l'organització d'aquest cos, l'any 1798 es publicà una Reial Ordre per a la formació d'unes Milícies Provincials, que va ser encarregada a l'intendent Jorge Palacios de Urdániz. Les places no cobertes pels voluntaris haurien de ser-ho pel procediment de les quintes. L'allistament forçós va provocar el descontentament del poble, que va protagonitzar, l'any 1801, i ja des de finals de 1800, nombrosos aldarulls, en els quals tingueren una participació destacada els llauradors.¹³

La desconfiança i les prevencions que el poble valencià experimentava davant les autoritats castelleses, i, per extensió, davant els castellans en general, sentits com a elements aliens al seu grup, devia afermar, doncs, el valor simbòlic del valencià com a component aglutinador d'identitat col·lectiva, i, per tant, en reforçaria l'ús. Així, trobem, sobretot en boca de llauradors, declaracions que mostren l'existència d'un sentiment d'orgull i satisfacció per parlar en valencià. Cento el Cabut protesta perquè Tito li

---

12 Joan Baptista Escorigüela va escriure alguns col·loquis per tranquil·litzar el poble, animant i instigant la gent a allistar-s'hi (cf. Cahner, 2005: 195–216).

13 Els incidents van ser recollits en el *Coloqui nou entre el tio Pelut, Sardineta y Polseres* (cf. Martí Mestre, 1991).

parla en castellà: “No escomenses en lilayles / ni a parlar-me en castellà”.¹⁴ En el ja referit col·loqui de 1772, Tomeu protesta perquè el seu company Quelo, que com ell acaba d’arribar de l’exèrcit, influït per aquesta experiència, parla encara en castellà: “Ha Quelo! Saps que he pensat / que ya no estam en Castella, / en França ni en Portugal. / Llengua materna tenim / en què ens sabrem explicar...” I continua, defensant l’ús de la llengua pròpia, tant davant el llaurador Quelo: “Que no y a més que callar, / al veure que este abegot / hasta assí ens vol rebentar / y corrompre les potències / en son parlar castellà?”, com davant el rector: “So retor, vosté també / pareix que ara ens vol doblar. / Enfitats estam ya tots / de parlar en castellà. / Y en tots los modos de gents / així ens han fet explicar”.

Per tant, sembla que entre les classes populars es mantenia una certa consciència social al voltant de la llengua. El valencià conservava un cert “prestigi encobert”. Era un element de cohesió grupal, un símbol que unia els catalanoparlants (*in-group*), com a membres d’una determinada comunitat lingüística, i els diferenciava dels forasters (*out-group*), que empraven el castellà.

No devia resultar estrany, per tant, que entre el poble catalanoparlant les actituds de renúncia lingüística per part dels burgesos i petimetres despertessen recels i rebuig, com ocorria, en general, en relació a les novetats i modes d’origen foraster, i fossen objecte de censura i fins i tot de burla. Joan Antoni Maians, en una carta a Josep de Vega i Sentmenat, l’any 1783, es refereix a aquesta situació:

Aquí hay afición al language provincial, i generalmente se tacha no hablarle entre nosotros, si acaso algún fachanda quiere castellanisar. (*apud* Casanova, 1995: 407)

Els petimetres o *currutacos* eren habitualment satiritzats en els col·loquis, com també ho eren, des d’una perspectiva tradicionalista i castissista, en els entremesos i en els romanços castellans, però en el nostre cas hi havia en la seua actitud presumptuosa i esnob un aspecte més a ridiculitzar: el procés de substitució lingüística que començaven a dur a efecte,¹⁵ anticipant, així,

14 *Rabonament o coloqui nou que pasà en lo Mercat, esperant los caballets, entre Tito Bufalampolla y Cento el Cabut, lo dumenge onze de setembre, en lo que referix aquell tot lo que li ha susoït en los cinc mesos que no s’habien vist*, València, 1808, p. 1.

15 Una de les formes de distinció de les quals es valien els petimetres, a més del vestuari, era el llenguatge, i, així, van introduir en la seua expressió, a més d’una modulació de veu característica, mots i estructures d’origen estranger: “El hablar a lo *currutaco* pide mucho estudio: la voz suave y afectada, las palabras extrangeras, la construcción lo menos española que pueda ser, a fin de que nadie os entienda ni comprenda” (*Libro de*

una crítica que més tard es desenvoluparà en els sainets del segle XIX, des de Josep Bernat i Baldoví (cf. Martí Mestre, 2009), continuant amb autors posteriors, com Eduard Escalante, en la figura dels valencians *coents*. Aquesta sàtira per part d'alguns col·loquiers contra la defecció lingüística entre les classes altes i adinerades segurament coincidia amb els sentiments de les classes populars valencianes, destinatàries principals d'uns textos com aquests, de clara vocació popular. L'ús del castellà entre els petimetres valencians, fills de la burgesia en ascens, es relacionava fonamentalment amb dos costums més també importats, considerats igualment estrangeritzants, la moda indumentària i els nous rituals del galanteig, tots dos associats, com la llengua, a la novetat, a la modernitat i a la promoció social. Així ens ho mostra un col·loqui de 1789:¹⁶

En molta marsialitat
porten uns casaquinets
de un pam de roba. Y, fent l'ànet,
per les plases y carrers,
per iglésies y tertúlies,
van sempre: «A los pies de usté,
señorita, usté me mande.
Sabe usté que... Ya se be...» (...)

Y encara veent que es chiulen,
responen molt satisfets:
«Señor, que las damas visten...
Señor, que gustan también...
Señor, que el usar las modas...
Señor, que es preso que...»
Señor, vostés són uns betsos,
si alegar bolen tals drets

En el cas dels llauradors, una de les classes socials més fidels a l'ús del català, cal considerar-hi també la seua desconfiança i prevenció cap als valencians de la ciutat, nucli intern del procés de defecció lingüística. En efecte, al segle XVIII, i en general durant tota l'Edat Moderna, la conflictivitat va presidir la relació entre la ciutat i el camp. En la base d'aquest contrast hi havia diferències culturals i de costums, i també la col·lisió socioeconòmica latent entre la ciutat de València i la seua Horta. L'antagonisme 'ciutat / camp' tenia, de fet, correspondències en el context peninsular general (Martí, 2001: 55–80) i europeu (Burke, 1996: 238). En el nostre cas, des del punt de vista econòmic, la burgesia urbana valenciana era propietària de bona part de la terra que els llauradors conreaven com a arrendataris i jornalers, en una situació d'explotació i de pobresa. A això cal afegir els

---

moda o ensayo de la historia de los currutacos, pirracas y madamitas del nuevo cuño, Madrid, 1796, p. 90, *apud* Martí Mestre, 2008: 161). En el cas dels petimetres valencians, seguidors d'unes modes que els arribaven des de la Cort, fou també l'ús del castellà el que començà a convertir-se en un signe de distinció social.

16 *El so Christòfol, llaurador ricot de la Ribera, Goriet, son fill, estudiant de primer añ en Philosophia, y el seu criat Pere l'Ase, determinen entrar en València a veure la gran festa y prosesó de sen Visent Ferrer*, València: per Josep Estevan, 1789, pp. 6–7.

imposts i prestacions que els camperols havien de pagar a la ciutat.¹⁷ Els pagesos, conscients de la seua explotació, en algunes situacions de crisi van ser protagonistes de revoltes i es van llançar violentament contra la ciutat de València, on eren contemplats amb una certa desconfiança i temuts pel seu caràcter primitiu i rude (cf. Ardit, 1977: 35, 69–72; *id.*, 1993(I): 114–117, 139–145). D'altra banda, hi havia una clara oposició de costums i de modes de vida entre l'àmbit urbà, més obert a les novetats, entre les quals s'afegí, en el cas valencià, l'ús imitatiu del castellà, i el rural, més apegat a les tradicions.

Aquesta situació de tensió fou reflectida per la literatura de vocació popular, en particular pels col·loquis;¹⁸ com també ho va ser, en la literatura castellana, pels entremesos i sainets dels segles XVI, XVII i XVIII (cf. Sala Valldaura, 1992; Huerta Calvo, 1999: 32–33; Martí, 2001: 231–249). En altres països europeus, com Itàlia o Alemanya, on també existia la conflictivitat socioeconòmica entre el camp i la ciutat, i on molts dels habitants de les ciutats eren propietaris de terrenys agraris, la literatura va ser, així mateix, reflex d'aquesta situació, construïnt, des de la perspectiva urbana, imatges dels camperols com a malvats i gens de fiar, o degradant-los a la categoria de figures còmiques (cf. Burke, 1996: 238–239; Huerta Calvo, 1999: 30–31). Tinguem en compte, així mateix, que en la tradició folklòrica el llaurador ha estat secularment un tipus literari vinculat a la ignorància i la innocència (cf. Huerta Calvo, 1999: 33), el qual podia adoptar també el paper del camperol astut i sorneguer que es burla dels burgesos, clergues i cavallers (cf. Chevalier, 1980), en una situació, doncs, igualment d'antagonisme als representants dels grups urbans.¹⁹

---

17 També la indústria sedera fou motiu de rivalitats i va donar lloc a un parell de col·loquis de Carles Ros (cf. Torres Navarrete, 1995: 47, 50), on unes vegades eixien vencedors els llauradors i unes altres els ciutadans.

18 Vegeu, en aquest sentit, Martí Mestre (1996, 1997, 2008). Al segle XIX ho seria també per part del teatre popular. Pel que fa a la situació del llaurador en la societat valenciana de la Restauració, a través en bona part de les dades proporcionades pels sainets i per la poesia de Teodor Llorente, vegeu Blasco (1981–1986: 213–318).

19 En la literatura catalana, a finals del segle XV, trobem en la *Brama dels llauradors de l'Horta de València* de Jaume Gassull una bona mostra de les diferències i les tensions que ja llavors es congraven entre les classes dirigents urbanes i els camperols dels pobles de l'Horta. L'autor del text expressa el seu temor, que devia ser el de les classes privilegiades de la ciutat, davant una possible revolta del camperolat armat, tal com es concreta en l'obra, qualificat "de gent tan enorme, cruel y salvatge" (cf. Miquel i Planas, 1911: 233). A les tensions socioeconòmiques calia afegir-hi les culturals, ja que, des d'un punt de vista lingüístic, els llauradors de la *Brama* representaven l'oposició a la regularització

■ 2

La naturalitat i espontaneïtat amb què la major part de la gent utilitzava la llengua pròpia no era, però, l'únic índex de vitalitat i de resistència del català al segle XVIII. Cal comptar també amb les apologies de la llengua i amb els intents per codificar-la o millorar-la i estendre'n l'ús, a pesar de les mesures coercitives en la seua contra. Entre molts lletraferits es va mantenir la sensibilitat i la consciència sobre la llengua pròpia. L'any 1734, poc de temps després de la desfeta d'Almansa, el dominicà Tomàs Güell enyorava els furs recentment abolits i lamentava la minva progressiva de l'ús del català, instigada, segons denunciava, per la nova legislació castellana: “siento mucho que en estas leyes de Castilla intenten y procuren de propósito abolir nuestra lengua valenciana”, amb la contribució del patriciat valencià, “que hablan en castellano a todas horas, con muestras que desprecian la lengua nativa”. Igualment, es mostrava crític amb algunes actuacions dels Borbons i lamentava la situació del Regne de València, “que por las guerras, aloxamientos, quarteles, alcabalas y demás tributos està todo el reyno de Valencia destruido” (cf. Martí, 2003: 549). Les accions en contra del català persistiren al llarg de tota la centúria. L'any 1783 Joan Antoni Maians, foralista com Güell, continuava denunciant la persecució que aquest patia per part de les autoritats, així com la despreocupació que molts valencians mostraven per la seua llengua:

Entre las circunstancias secretas que tenía el gobernador militar de Tarragona, que murió en Alicante, una de ellas era acabar el lenguaje del país. Lo mismo se mandan en éste; aunque no es menester cuidado en practicar-lo, porque los valencianos saben arruinarse a sí i a sus cosas primorosamente. No ai fuerzas para resistir esta política, que no se me acomoda. (*apud* Casanova, 1995: 407)

A pesar de tot, al segle XVIII, coincidint amb el moviment general europeu de dignificació i estudi de les llengües romàniques, vinculat a la Il·lustració, es va accentuar també l'interès per l'estudi gramatical, ortogràfic i lexicogràfic del català. Al País Valencià destaquen en aquest sentit les aportacions del notari Carles Ros (1703–1773), el qual pretenia que els valencians coneguessen millor la seua llengua i la fessen servir amb més propietat, si bé, des d'una perspectiva bilingüe, al mateix temps també volia facilitar-los l'aprenentatge del castellà. Ros va reivindicar l'aptitud i el valor

---

lingüística, que, seguint el model de Bernat Fenollar, s'elaborava aleshores des d'una perspectiva urbana.

del valencià per a qualsevol ús i demanava una major utilització escrita i culta de la llengua: “que no porque la lengua valenciana está aora arrimada, pues apenas se escribe en ella cosa alguna, se ha de pensar que es ruín” (Ros, 1734: 4).

En fer aquesta lamentació, segurament pensava fonamentalment en els àmbits escrits formals i cultes, en la producció dels il·lustrats, redactada en castellà o en llatí, i en les institucions, però no tant en la literatura d'intenció popular, com els col·loquis, que ell mateix escrigué, la qual continuava fent servir habitualment el català. Ros fa aquesta reivindicació segurament també com a reacció als sectors que acusaven el català de ser una llengua inservible, i que per això renunciaven al seu conreu i s'oposaven al seu estudi:

També no dubte [...] aurà alguns que per mocegar la obra, [...] que.m diran: la lengua valenciana hui en dia ni s'estima ni usa, y que a què pot vindre traure yo aquest tratadet ni cansar-me.n aquell lenguatge que no servix.. (Ros, 1736: 11)

En conseqüència, Carles Ros es va esforçar per donar els instruments ortogràfics, gramaticals i lexicogràfics necessaris per a un bon ús parlat i escrit del valencià. A propòsit de la seua *Corrección de vozés y phrases* (Ros, 1771: 4), diu:

Confío serà estimada de las personas escolares la presente obrilla, útil al vulgo u común, pues con facilidad podrá disponer, si quiere, hablar en valenciano y escribirlo como se debe.

Carles Ros es va preocupar també per l'ensenyament escolar de la llengua pròpia, amenaçat ja pel castellà abans de la publicació de la Reial Cèdula de Carles III (1768). L'any 1764, en el seu *Diccionario valenciano-castellano*, es queixava dels errors que es cometien a l'hora d'escriure els noms dels pobles valencians,

que los yerra el común al escribir, por no enseñarse por los maestros de niños de esta ciudad de Valencia y su reyno en sus escuelas, como se debía, este idioma, o su alphabeto. (Ros, 1764: 339)

A aquest respecte, amb destinació a l'ensenyament de l'ortografia valenciana, va escriure unes *Beveroles valencianes* inèdites i una *Breve explicación de las cartillas valencianas* (València, 1750). En aquesta obra proposava que el valencià s'ensenyés a les escoles primàries, juntament amb el castellà i el llatí:

Si los maestros de niños tuviesen para sus escuelas cartillas castellanas, latinas y valencianas con las combinaciones ajustadas a la pronunciación de los dialectos u sílabas para la formación de las dicciones, se lograría saber así hablar bien, leer y escribir con distinción en cada lengua, y no resultarían para la ortographia castellana las dudas que hoy día se ofrecen. (Ros, 1750: § 10)

I és que, segons ell, el bon coneixement del valencià facilitaria l'aprenentatge del castellà. Primer calia aprendre correctament la llengua pròpia, i després les altres:

Porque parece cosa fuera de razón querer aprender otra lengua, sin que cada uno sepa primero la suya, teniendo conocimiento e inteligencia en ella. (Ros, 1734: 2–3)

Tot i no qüestionar, doncs, l'ensenyament del castellà, que, com veiem, al seu temps ja s'havia introduït a l'escola primària, fins i tot abans de la Reial Cèdula de 1768,²⁰ propugnava conjuntament la necessitat de l'ensenyament escolar del valencià:

y que en las escuelas de niños se enseña esta lengua [la castellana], como general que es en España, [però] importa conservarse la valenciana. (Ros, 1750: 19)

El text de Ros és, doncs, indicatiu de l'existència en terres valencianes al segle XVIII, com també a Catalunya,²¹ d'un sector social que s'oposava a l'ensenyament monolingüe en castellà, i que hi demanava un espai per a la llengua pròpia. En aquesta mateixa línia, encara l'any 1805 Manuel Joaquim Sanelo presentava a la Societat Econòmica d'Amics del País de València un *Silabario de voces lemosinas y plan de enseñanza de este idioma* (cf. Gulsoy, 1992). Igualment, hi ha indicis del manteniment del valencià en l'ensenyament després de 1768, com ho mostra la repetició de la prohibició de l'ús escolar del català l'any 1787 (cf. Montoya, 2002). Així mateix, el lexicògraf de Cullera Font i Piris relata que en la seua infantesa (*circa* 1777–1789) en les escoles de primeres lletres s'ensenyava la pronúncia valenciana, juntament amb la castellana. La castellanització escolar en terres valencianes, doncs, degué ser gradual i progressiva, de manera que al segle XVIII el català encara no hauria estat totalment desplaçat de les escoles elementals, i com

20 Recordem que aquesta obra de Carles Ros és de l'any 1750.

21 La concepció bilingüe de l'ensenyament, i no únicament monolingüe en castellà, va ser defensada al segle XVIII per diversos sectors socials catalans. Recordem, per exemple, que Baldiri Reixac, influït pels corrents educatius de Port-Royal, per raons pedagògiques considerava necessari el coneixement escolar de la llengua pròpia de l'alumne, si bé sense descartar l'aprenentatge de la llengua castellana (cf. Martí, 2005: 106).

a llengua instrumental per repetir les lliçons o les explicacions de classe la seua presència es degué prolongar durant bona part del segle XIX, sobretot en les zones rurals, davant el desconeixement generalitzat de la llengua castellana per part dels escolars.²²

Un altre àmbit de gran importància social on s'havia introduït el castellà al segle XVIII, i ja des del segle XVI, era la predicació. Davant la presència de predicadors castellans en terres catalanes, i tenint en compte la disposició tridentina sobre l'ús de la llengua vernacle, en els concilis de la Tarraconense dels segles XVI, XVII i XVIII es van elaborar providències a favor de l'ús del català en la predicació i en la catequesi, per tal que el missatge evangèlic fos entès amb claredat pels fidels. També a Mallorca els sínodes dels segles XVI i XVII serveixen la fidelitat al català per a la catequesi i la predicació. Al País Valencià, en canvi, el concili provincial de 1565 i els sínodes diocesans posteriors no fan cap indicació sobre la llengua de la predicació, la qual cosa deixava lliure el pas a la predicació en castellà, que anà consolidant-se sobretot en els sermons de gala. El valencià es mantingué fonamentalment en els sermons municipals, amb motiu de celebracions destacades o emblemàtiques, com el de la conquesta o els de sant Vicent Ferrer, però cada vegada, sobretot a partir del segle XVIII, de forma més irregular. Al segle XVIII hom té notícia de l'ús del valencià bàsicament en els sermons de sant Vicent Ferrer, però també en sermons de la conquesta i en alguns altres, com el de l'Àngel Custodi de 1790 (cf. Pitarch, 2001: 201–211). La llengua dels sermons de sant Vicent Ferrer, els més coneguts, tret de comptades excepcions, presenta les característiques del valencià popular (cf. Casanova, 1988).²³ És possible també que, a pesar d'haver-hi poques

22 L'any 1864 Miquel Rosanes, director de l'escola pública de Sueca, escrivia que “en las poblaciones en que no se habla la lengua castellana (...) los maestros (...) saben bien que diariamente se ven precisados a repetir en el dialecto del país la explicación que acaban de hacer en castellano, como igualmente que los niños más despejados contestan a menudo: «lo sé, pero no sé decirlo», de lo que resultan a cada paso diálogos bilingües y largas digresiones”. I fa referència a la seua experiència personal: “Cuando nosotros tomamos posesión de la escuela que dirigimos, no hubo entre cincuenta niños mayores de 9 años uno solo que supiese el significado de la palabra *veniza*. Dios sabe lo que esto nos desalentó” (Rosanes, 1864: 73).

23 N'hi hagué també de més elaborats lingüísticament, com el que va predicar Lluís Vicent Mas l'any 1755 en la festa de la confraria de Sant Vicent Ferrer per celebrar el tercer segle de la seua canonització. Aquest sermó continua el patró de llengua escrita elaborada, superador de la variació de la llengua parlada del moment, que trobem també en els sermons cultes valencians del segle XVII (cf. Rafanell, 1993). Així, per exemple, usa les grafies tradicionals, fa servir preferentment els imperfets de subjuntiu en -*ss-* (*conegués, jos, tratàs*), els imperfets d'indicatiu no reduïts (*deya, feya, feyen*), la combinació pronominal

dades documentals al respecte, la llengua del poble tingués també presència en els sermons de rutina, ordinaris i sense pretensions, dels quals no ens han arribat testimonis documentals, precisament pel seu caràcter humil (cf. López Quiles, 1991; Pitarch, 2001).

Carles Ros recorda el sermó predicat l'any 1638 per commemorar el quart centenari de la conquesta de València. En aquella ocasió Joan Garcia d'Artés, bisbe d'Oriola, va predicar en català. Ros creu:

que fuera muy justo se predicara siempre así, tanto porque las excelencias, propiedades y energías del idioma valenciano son más a propósito para la explicación de todo lo que se requiere para conseguir los fines que se solicitan por medio de la predicación, como porque participarán más de la doctrina evangélica los que, siendo valencianos, meramente no pueden entender todas las frases castellanas. (Ros, 1734: 53–54)²⁴

Per tant, si bé les circumstàncies polítiques i religioses del moment el duïen a acceptar que “nace de acuerdo muy justo la permisión de que se predique comunmente en lengua castellana”, entenia també com a “muy justo” que es prediqués sempre en valencià, tant per les propietats i excel·lències de l'idioma propi, que el feien apte per a la predicació, com perquè d'aquesta manera els feligresos podrien participar millor de la doctrina evangélica, donades les dificultats dels valencians per entendre el castellà.

Convé no oblidar que una de les raons adduïdes pels partidaris de la predicació en castellà era que aquesta llengua suposadament permetia de “florearse en el estilo” millor que en català, que era una “lengua (...) corta” i pobra, com deia el canonge tortosí Alexandre Ros al segle XVII (cf. Prats, 1995: 26–27). Carles Ros, per tant, defensa l'aptitud del català per a la predicació, contra aquesta mena d'acusacions. També el prevere Agustí Sales, cronista de València, en el “Juicio” al *Diccionario valenciano-castellano* (1764) de Carles Ros, defensava, contra els seus detractors, la capacitat del valencià per als usos cultes, incloent-hi la predicació:

Y así erró el que en otro sermón en castellano que se imprimió del mismo tercer siglo dijo sin fundamento que la lengua valenciana era pobre, i no de Corte, ni seria, ni de púlpito.

---

tradicional *lo y, la y, les hi, los hi*, els possessius femenins etimològics (*les mies, la sua*), el pronom *nosaltres*, les conjuncions *puix, doncs i mes*, l'adverbi *llavors*, les preposicions *sens, fins i ab*, si bé també apareixen *hasta, entonces* i la confusió *en*.

24 Tanmateix, malgrat els desitjos de Carles Ros, el sermó del cinquè centenari de la conquesta de València, celebrat l'any 1738, quatre anys després de la publicació d'aquest text de Ros, fou predicat en castellà (cf. Pitarch, 2001: 201).

Així, doncs, veiem com Carles Ros va reivindicar l'aptesa del valencià per a qualsevol ús, incloent-hi l'ensenyament i la predicació, i en demanava una major utilització escrita i culta. La teoria ortogràfica de Ros, encara que parcial, basada en la tradició, però amb algunes innovacions, va influir en les propostes ortogràfiques d'altres lletraferits, com Leopold Ignasi Planelles, Marc Antoni d'Orellana (1731–1813) i Manuel Joaquim Sanelo (1760–1829), i segurament en la pràctica escrita d'alguns autors del Setcents.²⁵ L'esmentat Sanelo, funcionari de la Secretaria Municipal de València, va mantenir un interessant debat sobre matèria ortogràfica en les pàgines del *Diario de Valencia*, entre els anys 1802 i 1803, amb l'impressor Joan Baptista Escorigüela (1757–1817), que defensava un model ortogràfic més innovador, més proper a la pronunciació. Aquest intercanvi epistolar en la premsa demostrava que la llengua pròpia i la creació d'un model lingüístic per al valencià escrit era un tema que despertava interès en la societat valenciana de l'època.

Escorigüela fou, juntament amb Carles Ros, un dels lletraferits valencians del segle XVIII que més es va comprometre en la recerca d'un model ortogràfic, i lingüístic en general, apte per a la llengua literària. Va ser autor i recopilador de col·loquis valencians, així com compositor de poesia culta en català. En la introducció a la *Cançó real en honor del beato Juan de Ribera*, publicada en el *Diario de Valencia* del 2 de setembre de 1797, reivindicava l'aptitud del català per als usos cultes. Com a demostració, es proposava escriure i publicar les seues poesies, amb les quals tractava d'implicar els escriptors valencians en el conreu culte de la llengua:

Se quejan los que saben de que únicamente sirva nuestro lenguaje para lo más baxo de expresiones de labradores. Muchos se persuaden no ser capaz este idioma de cosas altas. Lo mismo diría el que sólo hubiese visto las primeras poesías castellanas. Estas han tenido la mejora que puede conseguirse formando estudio y haciendo pruebas en el lemosín. Abominan los más de que los compositores de coloquios no saben más de seguir el asonante agudo, y universalmente el de *a*. Parece no ser capaz de otra cosa nuestro dialecto. Yo lo que desprecio son los pensamientos tan baxos que abundan.

25 Per exemple, en la *Rondalla de rondalles* de Lluís Galiana es troba un model ortogràfic en la línia de les propostes de Carles Ros; també en alguns col·loquis del segle XVIII, i fins i tot del XIX, es poden descobrir trets ortogràfics que recorden les propostes de Ros. Així, en *Els dos besons Nelo y Quelo, Eràclito y Demòcrito del present sigle...* (Madrid: Manuel González, 1787), atribuït tradicionalment a Carles Leon, a més d'usar el dígraf *ny* normalment, i el nexa *qu* sense confondre'l amb *cu* (*quant, conseqüència*), es fan servir les grafies *c* (*parcials*) i *ç* (*calçar, començar*), i la *j* tant per al fonema palatal sonor (*menjar, acarrejen, pijor, ajusten, llejir*) com per al sord (*miloja, jusma, jangleta*), tal com proposava Carles Ros, influït per la fonètica apitxada (cf. Martí Mestre, 2008).

Para animar y desimpresionar a tales romanceros, puede servir de norma, para que la aventajen, y sigan por este término otros asuntos, la siguiente *Cançó real*.²⁶

Pretenia, doncs, cridar l'atenció dels lletraferits valencians sobre la necessitat d'elaborar un model lingüístic culte, i d'arribar a un consens en matèria ortogràfica. Aquest model, al seu entendre, no podia estar basat en la llengua medieval, sinó “en el lemosín moderno o conforme se habla en el día”.²⁷ Escorigüela era conscient del buit lingüístic existent: “Es fa com increíble / en tan antic idioma no haber cosa / de un alt estil”, i de les dificultats que comportava la confecció d'un model de llengua literària moderna i culta: “Y a mi qui me encamina / a aventurar-me aixina, / vencent dificultats?”, i no amagava la seua consciència d’“anar obrint senda no usada”, com deia en la referida *Cançó real*. Escorigüela tractà de construir un model de llengua literària partint de la confiança en les possibilitats del valencià modern, el qual considerava “molt millorat (...) de com se parlaba abans”, sense caure en arcaïsmes innecessaris. En efecte, la llengua de les seues poesies editades en la premsa és perfectament compatible amb el valencià modern, que en constitueix la base, amb la introducció selectiva de formes tradicionals, amb la voluntat de dignificar el registre literari, i sense crear en el lector la sensació d'una llengua arcaïtzant, entrebanc en el qual ensepegà sovint Sanelo (cf. Martí, 1998: 135–139). Es va preocupar també per la correcció de la llengua parlada, i com aquesta podia aconseguir-se mitjançant l'estudi del valencià, pensant probablement en l'ensenyament escolar de la llengua. Així, en la seua primera carta filològica a l'editor del *Diario de Valencia* (21 de juliol de 1802), destacava, entre altres coses, “lo útil que puede ser estudiar nuestro dialecto para hablar con propiedad (...). Porque en lo que hablamos en el día se hace un agregado de voces castellanas y extrangeras que se desfigura el valenciano” (*apud* Gulsoy, 1969: 113).

Joan Baptista Escorigüela va voler contribuir, doncs, a la codificació i millora del valencià tant des de la seua pràctica literària com des de les seues reflexions teòriques i dels debats filològics. En aquest sentit, i en un context històric on predominava la desorientació ortogràfica, a més de la correspondència lingüística amb Sanelo en la premsa, suscitada per ell mateix, va escriure unes *Reflexiones críticas sobre el lenguaje valenciano* (c. 1792), on replicant les propostes d'alguns tradicionalistes, proposava un model orto-

26 També en la seua primera carta del *Diario de Valencia* deia que “se hará evidente que es copiosísima nuestra lengua y susceptible de muy altos conceptos, por más que la hayan ridiculizado los trovadores del día” (*apud* Gulsoy, 1969: 113).

27 En la introducció a la referida *Cançó real*.

gràfic innovador, basat en la parla de la ciutat de València, el qual no evitava, però, la influència castellana. Més tard, des de les pàgines del *Diario de Valencia*, acceptava algunes modificacions, que reduïen l'influx del castellà i l'acostaven més a la tradició ortogràfica, com eren l'ús de *g* i *j* i del dígraf final *-ig*. El nostre autor, fill de pares aragonesos, que no amagà mai els seus dubtes en matèria lingüística, i es confessava un “aficionat” a aquests temes, obert al debat i a les opinions d'altres persones més expertes, va saber avançar-se, doncs, com també ho havia fet abans Carles Ros, als esforços posteriors dels escriptors renaixentistes per construir un model lingüístic culte apte per a la llengua literària.

Un altre punt d'interès entre els lletraferits valencians del segle XVIII era la formació d'un gran diccionari, element necessari, juntament amb l'homogeneïtzació ortogràfica i l'elaboració d'un model de llengua culta, en el procés de codificació i difusió d'una llengua de cultura. A més a més comptaven amb el referent, inevitable a l'època, del castellà, que aquell mateix segle veuria publicat el *Diccionario de Autoridades* de la Real Academia Española (RAE), editat en sis toms entre 1726 i 1739. Precisament el 1739, es va publicar el primer diccionari de Carles Ros, el *Breve diccionario valenciano-castellano*, compilat per a facilitar la lectura de textos i documents antics, i confeccionat bàsicament a partir de fonts escrites antigues, si bé hi va incorporar també alguns mots originals pertanyents a la llengua viva del moment. Uns anys després, el 1764, publicava el *Diccionario valenciano-castellano*, on, sense abandonar totalment el lèxic antic, procedent sobretot del *Breve*, s'inclinava per primera vegada en la lexicografia catalana per la llengua viva. En el pròleg reconeixia que no era l'obra extensa i ambiciosa que necessitava la nostra llengua i declarava la seua intenció que aquest diccionari servís per a “mover más presto los ánimos, para que se apliquen a formar un diccionario copioso, que tanto importa para el beneficio de todos”. Ell mateix va continuar treballant en aquest projecte i va deixar manuscrits un *Raro diccionario valenciano-castellano, único y singular, de voces monosylabas* i un *Diccionario valenciano-castellano de voces polysylabas*, amb els quals pretenia ampliar el seu diccionari de 1764.²⁸ Ja en la seua vellesa va completar la seua tasca lexicogràfica amb un tractat de barbarismes i d'incorrecions.²⁹

28 El segon, que no és segur que arribés a completar, es troba a hores d'ara desaparegut, i el *Raro* ha estat editat recentment per Guardiola i Savall (2004); també se n'ha ocupat Casanova (1990–1991).

29 La *Corrección de voces y pbrases que el vulgo u común de Valencia usa o ha introducido, hablando (u queriendo hablar) en su materno idioma* (València, 1771). Amb aquesta obra pretenia que els

Els diccionaris de Ros sembla que es van difondre amb relativa rapidesa, prova de l'interés que aquesta matèria despertava entre un sector cultivat de la població valenciana, necessitat d'una obra d'aquestes característiques.³⁰ Així, a finals del segle XVIII eren ja difícils de trobar. Cap a 1792, Escorigüela en les seues *Reflexiones críticas sobre el lenguaje valenciano* declarava que “el diccionari valencià de Carlos Ros (...) sols el habia oït nomenar, y no.l tenia, per no estar corrent la impresió” (cf. Martí Mestre, 1998: 140). Poc abans, el 1783, Joan Antoni Maïans, que, com el seu germà Gregori, no combregava gaire amb el treball de Ros, reconeixia que “lo que escribió Carlos Ros aquí en Valencia (...) se ha hecho raro” (*apud* Casanova, 1995: 405), per referència als seus diccionaris.

El cronista de València Agustí Sales en el seu “Juicio” al *Diccionario valenciano-castellano* de Ros confirmava la necessitat sentida pels valencians d'un diccionari de la llengua pròpia, quan manifestava que “sobre voces medio anticuadas cada dia vemos debates y consultas por falta de un buen diccionario de lemosín en castellano”, paraules que donen indicis sobre l'interés que despertava el debat lexicogràfic i el bon ús dels mots valencians al segle XVIII. Aquest diccionari desitjat, en la seua opinió, hauria d'incloure exemples autoritzats de les diferents veus, procedents de fonts documentals antigues, a la manera del *Diccionario de Autoridades* castellà:

De dichos libros antiguos i monumentos insinuados, i de otros que sean traducción por nuestros mayores, de latín, o castellano, en lemosín, i al contrario, necessita nuestra nación formar un *Diccionario*, fundando las diciones, frases, sentencias i verbos, en originales.

Lluís Galiana (1740–1771) en la “Carta a Carlos Ros” que encapçala la seua *Rondalla de rondalles* (1769) manifestava també la necessitat de confeccionar un bon diccionari valencià, que resultaria útil per a l'ensenyament de la llengua i per a poder discernir les veus genuïnes dels barbarismes:

Y, així, seria bo que es treballara un *Diccionario* ab molta crítica y gran discerniment, tan de les veus bones y castices com de les ruïns y bàrbares, perquè d'este modo no sols se llograria l'ensenyança del llemosí millor, sinó també perquè molts preciats de cults

---

valencians tinguessen a la seua disposició un instrument de consulta “para mejor hablar, o menos mal, su materno idioma, y el castellano tambien, distinguiendo el dialecto de cada uno” (p. 22).

30 Recordem que Carles Ros va escriure la *Corrección de voces y phrasas* (1771), ja en la seua vellesa i malgrat els seus problemes de salut, a petició de “diferentes amigos y personas amantes de la patria y lengua” (p. 3), que li ho demanaven des que publicà el diccionari de 1764.

s'abstindrien de burlar-se de més de huit vocables que, per no saber que són valencians per tots los quatre quartos, los ahuquen a cara descuberta. (*apud* Pellicer, 1986: 186)

També els il·lustrats valencians manifestaven interès per la confecció d'un bon diccionari, i es mostraren partidaris de col·laborar en aquest projecte amb els erudits catalans. Joan Antoni Maians (1718–1801), partint de la unitat de la llengua compartida per catalans, valencians i mallorquins, va animar la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona a fer el *Tresor de la llengua catalana*, per tal d'acabar amb “el descuido de nuestra lengua” i poder llegir les obres clàssiques. L'obra, en la seua opinió, hauria de fer-se tenint en compte les obres antigues, i seria una empresa ambiciosa i llarga, per a la qual “son menester veinte años de trabajo quando menos”. A més, considerava convenient que l'obra lexicogràfica s'acompanyés d'un projecte d'edició dels clàssics catalans. Ell mateix va escriure un *Vocabulari valencià-castellà* (1787) i una col·lecció de refranys i sentències.³¹ El seu germà Gregori, si bé utilitzava habitualment el castellà i el llatí en la seua activitat intel·lectual, lamentava la castellanització ortogràfica del valencià i es va proposar també elaborar un diccionari valencià-castellà, el qual sembla que no arribà a realitzar (cf. Martínez Alcalde, 1992: 290–292).

Segons les manifestacions d'Escorigüela, hi hagué qui, partint del diccionari de Ros, procurà augmentar-lo per al seu ús privat. Però aquestes aportacions personals no arribaren a la impremta. De manera que, a principis del segle XIX, el públic en general continuava lamentant les mancances d'un extens tresor lexicogràfic:

Un diccionario breve es todo nuestro tesoro. Hay quien lo ha enriquecido y aumentado numerosísimamente para su uso privado, pero el público carece de este bien inestimable. (cf. Gulsoy, 1969: 112)

Marc Antoni d'Orellana i Manuel Sanelo tractaren de proseguir l'obra lexicogràfica de Ros.³² El primer en la seua monumental *Valencia antigua y moderna*, escrita al darrer terç del segle XVIII, aprofità un dels nombrosos *excursus* de l'obra per incloure una sèrie de mots que havien de servir “de auxilio a quien se resolviere a continuar (como se desea) el vocabulario de Carlos Ros”. A més compongué un “Abecedario de nombres monosílabos

31 *Refranes y sentencias recogidas por el canónigo Mayans*. Totes dues obres manuscrites. Sobre aquestes obres, vegeu Casanova (1995: 394–398; 1999).

32 Caldria comptar també amb fra Anselm Dempere (mort el 1799), el qual sembla que va completar un *Diccionario valenciano-castellano*, inèdit i actualment perdut (cf. Gulsoy, 1963: 128–129).

valencianos”, publicat al volum tercer d’aquesta obra, i va incloure, dispersos al llarg dels dos primers volums del llibre, molts termes valencians d’interés lexicogràfic, sovint acompanyats de minucioses explicacions, destacant en aquest sentit les veus i dades sobre oficis i gremis de la ciutat de València (cf. Martí Mestre, 1994). És autor, així mateix, d’un *Catálogo dels pardals de l’Albufera de València* (València, 1795) i d’un *Catálogo dels peixos que es crien e peixquen en lo mar de València* (València, 1802), de gran interès lexicogràfic. Per la seua part, Manuel Joaquim Sanelo, partint dels dos diccionaris impresos de Carles Ros, va iniciar un ambiciós projecte lexicogràfic, que la mort li impedí completar, però que, segons Gulsoy (1963: 129; 1964), era una “obra de capital importància”.

Les reivindicacions i les recerques lingüístiques del segle XVIII anaren acompanyades d’un interès per editar i difondre els autors clàssics, la qual cosa demostra que continuava viva la consciència de la pròpia tradició lingüística i literària i que hi havia un públic potencial receptor d’aquesta literatura culta. Ja ens hem referit al projecte de Joan Antoni Maians. També el seu germà Gregori es va interessar per la recuperació i publicació de les obres de la nostra literatura clàssica (cf. Martínez Alcalde, 1992: 291). Així mateix, el dominicà Lluís Galiana va presentar a Carles Ros un ambiciós programa d’edició d’una biblioteca dels clàssics, en prosa i en vers, com a mitjà de millorar l’ús del valencià, a partir d’aquests models, i, contra l’opinió dels que “piensan que nuestro idioma sólo es para cosas de gracejo”, com a prova de la capacitat de la llengua autòctona per als usos cultes i seriosos:

por ser capaz de toda aquella magestad que se da a la castellana, tan propia para hablar de asuntos serios, como reputada siempre por gloria especial de este idioma.

Al mateix temps, assegurava la viabilitat econòmica de l’empresa, confiat en l’existència d’un públic lector “de buen gusto” que demanaria els llibres, no únicament en terres valencianes, sinó també a Catalunya i a Mallorca, “por ser la lengua de todos estos reinos una misma en la substancia”.³³ Carles Ros, abans de fer-se pública aquesta proposta de Galiana, ja havia reeditat l’*Espill* de Jaume Roig (1735). Igualment, el canonge de la Seu de València Teodor Tomàs va traure a la llum l’any 1732 una nova edició de la *Vida de la sacratíssima Verge Maria* de Miquel Peres i el 1736 una reedició de la traducció catalana de Tomàs de Vesac de la *Vida de santa Caterina de Sena*

33 *Carta que el padre fr. Luis Galiana, de la orden de Predicadores, colegial en el Patriarcal de Orihuela, escribió al autor*, inclosa en el *Diccionario valenciano-castellano* (1764) de Carles Ros.

(1511). Tomàs va presentar en aquestes edicions, amb algunes modernitzacions i canvis lingüístics, un model de prosa literària culta basat en la llengua clàssica, però adaptat selectivament a les exigències lingüístiques del públic del Setcents.³⁴ El projecte editor d'obres religioses antigues de Tomàs va ser continuat al segle XIX per un altre canonge de la Seu valentina, Onofre Soler, que va reeditar, l'any 1827, l'*Espill de ben viure* (1559) de Jaume Montanyés (cf. Casanova / Alonso, 1988).

■ 3

No faltà, per tant, entre els lletraferits valencians del segle XVIII l'interès per la llengua pròpia, pel seu estudi i regularització i per millorar-ne i difondre'n l'ús. Ara bé, aquests esforços foren de caràcter més aviat individual, i no comptaren mai amb el suport institucional i polític, el qual quedava limitat al castellà, i, per tant, no arribaren a assolir-se els objectius de millora que autors com Ros, Galiana, Escorigüela o Sanelo cercaven. A pesar de tot, si bé de forma relativament minoritària, va persistir l'ús del valencià en àmbits formals. Ja ens hem referit a les reedicions d'obres clàssiques, a la poesia culta, conreada especialment per Escorigüela,³⁵ i a alguns sermons. Seguint amb l'àmbit eclesiàstic, en els llibres sacramentals en l'arquebisbat de València es va mantenir el català generalment fins els decrets de l'arquebisbe Andrés Mayoral (1737–1769), i al bisbat de Tortosa la imposició del castellà prové del bisbe Juan Minguélez (1714–1716), si bé la resistència dels rectors i clergues a aquesta interdicció s'allargà en algunes parròquies fins la segona meitat del segle XVIII (cf. Pitarch, 1980; Beltran, 1998: 35). En els llibres extrasagramentals (llibres de fàbrica, de confraries, de compte i raó, d'administracions, de col·lectes...) el valencià continuà usant-se, segons els llocs, fins i tot al segle XIX.³⁶ Un bon exemple d'aquest

34 Sobre l'obra de Teodor Tomàs, vegeu Juan-Mompó (2002) i Casanova (2003).

35 També podríem incloure-hi els assajos poètics cultes de Carles Ros, com la *Pintura en eos a una Bernarda*, atribuïda a aquest autor, que, segons Blasco (1983: XLVI), és un "exercici de versificació culta, un dels escassos espècimens de poesia no vulgar del seu temps", i, si més no, alguns dels poemes, seus o atribuïts a altres autors, que Ros va incloure en els seus tractats gramaticals.

36 Estem preparant un estudi de la llengua dels llibres de les administracions parroquials del segle XVIII. En un llibre del clergat de Benaguasil (ARV, Clero, llibres, ms. 1629) trobem, per exemple, el manteniment de les grafies *l*-palatal: *laurador*, *luisme*, *libre* (f. 67, 103), -*ig*: *maig*, *j*: *major*, *tj*: *mitja*, *jutje*, *matjor*, *qu* + *a*: *qual*, *quant*, *quatre*; la conservació sistemàtica de la terminació -*ada*, -*ador*: *fanecades*, *fiador*, *comptadors*, *arrendador*, els incoatus

darrer ús el representa el capellà de Montaverner Josep Esplugues (1705–1787), que escriu en català els papers administratius de l'església, amb una llengua rica que, segons Casanova (1989: 15; 1995: 398–399), combina la tradició lingüística apresada en els llibres notariaus i eclesiàstics amb elements del parlar col·loquial i familiar. En els rituals de sagraments valencians també es va mantenir la llengua catalana durant els segles XVIII i XIX, amb un registre culte basat en la tradició lingüística (cf. Riutort, 1992: 115). Així mateix, en l'àmbit culte de la música sacra es conserva algun villancet en català (cf. Furió, 2001: 123–124).

Fins i tot en l'administració pública civil, a pesar de les mesures legals castellanitzadores, depenent dels llocs, es pot trobar en els nostres arxius documentació en català durant tot el segle XVIII, i fins i tot al segle XIX (cf. Barreda i Edo, 1989; Beltran, 1998: 15–33, 36–37). En aquest sentit, els documents administratius civils i eclesiàstics de les comarques del nord de Castelló estudiats per Beltran (1998) presenten un model de llengua amb les característiques pròpies d'aquest registre, coincidint en molts aspectes amb textos valencians d'altres contrades, on es combinen elements tradicionals i actualitzacions selectives.

Donades les circumstàncies, la producció literària majoritària, en bona part manuscrita o difosa a través de plec solts, es mantingué en un nivell popular i col·loquial, i va patir la interferència del castellà. Tanmateix, no convé sobrevalorar en excés la castellanització d'aquesta llengua literària, ja que presenta també nombrosos elements genuïns populars de gran valor per a la història de la llengua, i és una bona font en l'estudi de la llengua col·loquial pretèrita. No debades el Setcents ha estat caracteritzat com un segle decisiu en l'evolució del català. És el moment de la caracterització dels dialectes actuals, tal com els coneixem ara. Hi trobem el triomf, almenys en la llengua escrita, de moltes de les variants peculiars nascudes en segles anteriors, des de la fi del segle XV, així com el naixement de noves formes (cf. Casanova, 1995: 402–403; *id.*, 1999: 129). Sense oblidar tampoc que fins i tot en els textos literaris de vocació popular no hi ha una correspondència exacta amb la llengua parlada, per les diferències del codi escrit amb l'oral,³⁷ i que, per tant, sempre hi trobarem un model de llengua més o menys elaborat. ■

---

amb *-eix-*: *escedeix*, *serveixca*, l'infinitiu *essent* (i *esent*), la preposició *ab*, l'infinitiu *cascun*, o l'article masculí *lo* (fs. 67, 102, 103, 159, 182).

37 El filtre de la llengua escrita es troba fins i tot en els autors populistes. Així, per exemple, un autor considerat paradigmàtic d'aquest vessant, com Bernat i Baldoví, evita en

■ Bibliografia

- Ardit, Manuel (1977): *Revolución liberal y revuelta campesina*, Barcelona: Ariel.
- (1993): *Els homes i la terra del País Valencià (segles XVI–XVIII)*, Barcelona: Curial, 2 vols.
- Balsalobre, Pep / Gratacós, Joan (eds.) (1995): *La llengua catalana al segle XVIII*, Barcelona: Quaderns Crema.
- Barreda i Edo, Pere-Enric (1989): “La castellanització burocràtica a Benasal (s. XVIII)”, in: Ferrando, Antoni (ed.): *Segon Congrés Internacional de la Llengua Catalana, VIII. Àrea 7. Història de la llengua*, València: Institut de Filologia Valenciana, 247–257.
- Beltran Zaragoza, Andreu (1998): *El valencià al segle XVIII. Edició i estudi de textos administratius de les comarques del nord de Castelló*, Castelló: Societat Castellonenca de Cultura.
- Blasco, Ricard (1981–86): *Els valencians de la Restauració*, Barcelona: Institut d’Estudis Catalans.
- (1983): *Col·loquis i raonaments*, València: L’Estel.
- (1984): *La insolent sàtira antiga*, Xàtiva: Excel·lentíssim Ajuntament.
- Burke, Peter (1996): *La cultura popular en la Europa moderna*, Madrid: Alianza.
- Cahner, Max (2005): *Literatura de la revolució i la contrarevolució (1789–1849)*, vol. III, Barcelona: Curial.
- Casanova, Emili (1988): “Sobre els sermons de les festes de sant Vicent Ferrer al segle XVIII a València”, in: Manent, Albert / Veny, Joan (eds.): *Miscel·lània d’homenatge a Enric Moreu-Rey*, vol. I, Barcelona: Publicacions de l’Abadia de Montserrat, 385–407.
- (1989): *Memòries d’un capellà del segle XVIII*, València: IVEI.
- (1990–1991): “El Raro *Diccionario Valenciano-Castellano único y singular de voces monosyllabas* de Carles Ros (1770)”, *Llengua & Literatura* 4, 129–182.

---

els seus escrits alguns fenòmens lingüístics que considera vulgars, com l’“abús de les síncopes y apòcopes que s’han introduït en el llenguatge de la conversació familiar, especialment en algunes paraules señalades”, cas de *ca* per *cada*, *pa* per *per a*, *po* per *pero*, o la reducció vocàlica de *que*. En aquest sentit, usant la tècnica que ja havia fet servir Galiana en la *Rondalla de rondalles*, publica en *El Tabalet* (1847, p. 132–134) un text farcit d’aquestes formes lingüístiques per tal de cridar l’atenció sobre la seua incorrecció i abús (cf. Martí Mestre, 2009). També l’anònim autor del col·loqui *Un pilló i els chics educats en la Casa de Beneficència* (València, 1846, p. 8) declara que evita representar “al viu” i “al natural” el llenguatge del *pillot* protagonista, i ho fa només de forma estilitzada.

- (1995): “La llengua a València”, in Balsalobre / Gratacós (eds.), 387–425.
- (1999): “La variació lingüística del valencià al segle XVIII a través de Joan Antoni Mayans (1718–1801)”, *Cabdells* 1, 129–149.
- (2003): “El contrast lingüístic entre les edicions de 1511 i 1736 de la vida de santa Caterina de Sena, de Thomàs Vesach”, in: Compagna, Anna Maria / De Benedetto, Alfonsina / Puigdevall, Núria (eds.): *Momenti di Cultura Catalana in un Millenio. Atti del VII Convegno dell’AISC*, vol. II, Nàpols: Liguori ed., 151–173.
- / Alonso, Cecilio (1988): “Les actualitzacions lingüístiques de l’*Espill de ben viure* (1559) realitzades en l’edició de 1827 per Onofre Soler”, *Caplletra* 4, 137–166.
- Chevalier, Maxime (1980): “El aldeano cómico en la comedia lopesca”, in: *Risa y sociedad en el teatro español del Siglo de Oro*, París: Editions du C.N.R.S., 197–207.
- DCVB = Alcover, Antoni M. / Moll, Francesc de B. (1988): *Diccionari Català-Valencià-Balear*, Palma de Mallorca: Moll, 10 vols.
- DECat = Coromines, Joan (1980–2001): *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana*, Barcelona: Curial, 10 vols.
- Ferrer i Gironés, Francesc (1995): “Resistència a la substitució lingüística al Principat”, in Balsalobre / Gratacós (eds.), 427–467.
- Furió, Joan M. (2001): “Els poemes valencians de Josep Vicent Ortí. Estudi i edició”, *Caplletra* 31, 115–150.
- Giménez López, Enrique (1988): “La Guerra de Sucesión y las instituciones borbónicas”, in: Cerdà, Manuel (dir.): *Historia del pueblo valenciano*, vol. II, València: Levante, 493–512.
- (1999): *Gobernar con una misma ley. Sobre la Nueva Planta borbónica en Valencia*, Alacant: Universitat d’Alacant.
- Guardiola i Savall, Maria Isabel (2004): *Carles Ros. Raro Diccionario valenciano-castellano, único y singular de voces monosylabas. Estudi introductor i edició*, Alacant: Universitat d’Alacant.
- Gulsoy, Joseph (1963): “La lexicografia valenciana”, *Revista Valenciana de Filologia* 6, 109–141.
- (1964): *El Diccionario Valenciano-Castellano de Manuel Joaquín Sanelo*, Castelló: Sociedad Castellonense de Cultura.
- (1969): “Algunes cartes filològiques de M. J. Sanelo”, *Revista Valenciana de Filologia* 7, 101–138.

- (1992): “El *Silabario de vocablos lemosines o valencianos* de Manuel Joaquim Sanelo”, in: Ferrando, Antoni (ed.): *Miscel·lània Sanchis Guarner*, Barcelona: Publicacions de l’Abadia de Montserrat, 217–237.
- Huerta Calvo, Javier (1995): *El nuevo mundo de la risa. Estudios sobre el teatro breve del Siglo de Oro*, Palma de Mallorca: José J. de Olañeta editor.
- Juan-Mompó, Joaquim (2002): “Teodor Tomàs, editor valencià del segle XVIII”, in: *Estudis de Llengua i Literatura Catalanes XLIV, Miscel·lània Giuseppe Tavani* 3, Barcelona: Publicacions de l’Abadia de Montserrat, 77–102.
- López Quiles, Antoni (2001): “La trona o la plaça. Opció lingüística i predicació en la Decadència”, *Revista de Catalunya* 54, 49–58.
- Martí, Marc (2001): *Ciudad y campo en la España de la Ilustración*, Lleida: Milenio.
- Martí Mestre, Joaquim (1991): “El *Coloqui nou entre el tio Pelut, Sardineta y Polseres*, un testimoni escrit dels avalots del 1801 al País Valencià”, in: *Estudis de Llengua i Literatura Catalanes XXII, Miscel·lània Jordi Carbonell* 1, Barcelona: Publicacions de l’Abadia de Montserrat, 132–176.
- (1994): “Una contribució a la lexicografia del segle XVIII: Marc Antoni d’Orellana”, in: *Estudis de Llengua i Literatura Catalanes XXVIII, Miscel·lània Germà Colon* 1, Barcelona: Publicacions de l’Abadia de Montserrat, 111–145.
- (1996): *Col·loquis eroticoburlescos del segle XVIII*, València: IVEI.
- (1997): *Literatura de canya i cordell al País Valencià. Els col·loquis de temàtica jocosa i satírica. Edició i estudi lingüístic*, València: Denes.
- (1998): “L’ortografia al segle XVIII al País Valencià. Entre la tradició i la innovació. Les propostes de Joan Baptista Escorigüela”, *Llengua & Literatura* 9, 101–151.
- (2003): “Tomàs Güell”, in: Simon i Tarrés, Antoni (dir.): *Diccionari d’historiografia catalana*, Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 548–550.
- (2005): “Una valoració sobre la llengua catalana dels segles XVI, XVII i XVIII”, in: Martínez Romero, Tomàs (ed.): *Les lletres hispàniques als segles XVI, XVII i XVIII*, Castelló: Universitat Jaume I, 93–125.
- (2008): *Els col·loquis valencians atribuïts a Carles Leon*, València: Denes.
- (2009): *Josep Bernat i Baldoví. La tradició popular i burlesca*, Catarroja / Barcelona: Afers.

- Martínez Alcalde, María José (1992): *Las ideas lingüísticas de Gregorio Mayans*, València: Publicaciones del Ayuntamiento de Oliva.
- Miquel i Planas, Ramon (1911): *Cançoners satírics valencià dels segles XV i XVI*, Barcelona: Biblioteca Catalana.
- Mira, Joan F. (2006): *Almansa 1707. Després de la batalla*, València: Bromera.
- Mollà, Antoni (2002): *Manual de sociolingüística*, Alzira: Bromera.
- Montoya, Brauli (2002): “Un capítol de la repressió sobre el català en la instrucció escolar: La *Carta orden* rebuda a Oriola el 1787”, in: *Estudis de llengua i literatura catalanes XLV, Miscel·lània Joan Veny 1*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 237–277.
- Moral i Ajadó, Xavier (1995): “Llengua i ensenyament al Principat”, in Balsalobre / Gratacós (eds.), 201–244.
- Moran, Josep (2007): “Català i castellà als segles XVIII i XIX”, in: Martí i Castell, Joan / Mestres i Serra, Josep M. (eds.): *La multiculturalitat i les llengües (Actes del seminari del CUIIMPB–CEL 2006)*, Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 185–195.
- Pellicer, Joan E. (1986): *La Rondalla de Rondalles de Lluís Galiana. Estudi lingüístic i edició*, València: Universitat de València.
- Pitarch, Vicent (1980): “La llengua de l'administració eclesiàstica (País Valencià, segles XVII–XVIII)”, *L'Espill* 6–7, 41–76.
- (2001): *Llengua i església durant el Barroc valencià*, València / Barcelona: Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana / Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- Prats, Modest (1995): “La llengua catalana al segle XVIII. Possibles pautes d'estudi”, in Balsalobre / Gratacós (eds.), 15–73.
- Riutort, Pere (1992): “Manuel Sanchis Guarner i els textos litúrgics valencians”, in: *Miscel·lània Sanchis Guarner, I*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 113–119.
- Ros, Carles (1734): *Epítome del origen y grandezas del idioma valenciano*, València: Cosme Granja.
- (1736): *Tratat de adages y refranys valencians y pràctica per a escriure ab perfecció la lengua valenciana*, València: Josep Garcia.
- (1750): *Breve explicación de las cartillas valencianas*, València: Imprenta de Cosme Granja.
- (1764): *Diccionario valenciano-castellano*, València: Benito Monfort.

— (1771): *Corrección de voces y phrasas que el vulgo u común de Valencia usa o ha introducido hablando (u queriendo hablar) en su materno idioma*, València: Francisco Burguete.

Rosanes, Miquel (1864): *Miscelánea que comprende vocabulario valenciano-castellano dividido en grupos*, València: Imprenta de José María Ayoldi.

Sala Valldaura, Josep Maria (1992): “El payo y la ciudad en los sainetes de Ramón de la Cruz y González del Castillo”, *Cuadernos de Ilustración y Romanticismo* 3, 115–133.

- Joaquim Martí Mestre, Universitat de València, Departament de Filologia Catalana, Avinguda Blasco Ibáñez, 32, E-46010 València, <Joaquin.Marti@uv.es>.

Zusammenfassung: In einer Epoche, die vor allem gekennzeichnet war vom politischen Zentralismus der Bourbonen und, in der Folge des Dekrets von *Nueva Planta*, durch einen vom Kastilischen ausgeübten sprachlichen Druck, gab es im valencianischen Gebiet dennoch Beispiele für das Beharren auf dem Gebrauch, dem Studium und der schriftsprachlichen Pflege der katalanischen Sprache. Das Volk blieb mehrheitlich seiner Sprache treu, wie man in der volkstümlichen Literatur und aus historischen Dokumenten erkennt. Die breiten Volksschichten, die den kastilischen Autoritäten mit Misstrauen gegenüberstanden und die sowohl die Kastilier als auch das autochthone Bürgertum, das einen Sprachwechsel hin zum Kastilischen begonnen hatte, als nicht der eigenen, ‘valencianischen’ sozialen Gruppe zugehörig wahrnahmen, hielten während des gesamten Jahrhunderts ein gewisses gemeinschaftliches Bewusstsein gegenüber dem Katalanischen aufrecht, welches zu einem Element des Zusammengehörigkeitsgefühls entwickelte und deshalb den Fortbestand der katalanischen Sprache sicherte. Auch unter vielen valencianischen Gelehrten bestand weiterhin ein Bewusstsein vom Wert der eigenen Sprache und der Wille, ihre Stellung sowohl intern-korpusbezogen (orthographische, grammatikalische, lexikalische Aspekte) als auch hinsichtlich ihres gesellschaftlichen Status (normativ-korrekt Gebrauch, Erziehungswesen, Verbreitung) zu verbessern. ■

Summary: The years following the Decree of *Nueva Planta* were marked by Bourbon centralism and by the pressure of the Spanish language. However, the practise, study and writing of the Catalan language showed persistence throughout the Valencian land. Common people remained faithful to their language to a large extent, as proven by popular literature and historical evidence. People did not trust in the Castilian authorities and considered the Castilian and Valencian bourgeois that had begun to adopt the Spanish language foreigners. At the same time, the general public preserved a sense of social consciousness towards the Catalan language throughout the century, which then turned into an element of group identity, therefore assuring its survival. Many writers also maintained this sense of consciousness towards the Catalan language and the desire to improve its situation, not only regarding internal aspects (orthographic, grammatical, lexical) but also social ones (normative use, education, diffusion). [Keywords: Catalan language, 18th century, Valencian country, resistance, written use] ■